

Kirkebøgerne fra Ny-Herrnhut

Af Alfred Toft

På herrnhutternes »Guds ager« (Tyskernæsset ved Nuuk) ligger 2373 personer begravet. Af gravene – små »hvilekamre« af sten – er kun uanselige rester tilbage. De døde blev begravet i perioden 1741-1900. Takket være kirkebogen kender vi dem alle. Den rummer en mængde forskellige oplysninger, som ikke alene er af interesse for slægtsforskere, men også for studiet af Grønlands kirke- og medicinalhistorie. Bogen foreligger nu på Grønlands landsarkiv i dansk oversættelse.

Sommeren 1752 besøgte herrnhutternes 34-årige biskop *Johannes von Wattewille* missionsstationen. Han skriver i sin dagbog:

»...Den 15. [juni] regnede det hele dagen. Ligesom da jeg var på Sct. Thomas, gjorde jeg det til min bibeskæftigelse at udarbejde en kirkebog på grundlag af de registrerede døbte, kommunikanter, gifte og døde, med en kort angivelse af de afdødes levnedsløb og karakter...«

Det er altså Johannes' smukke håndskrift, du møder på titelbladene og de først indførte sider.

Her vises begyndelsen af første side i oversættelse og nutidig sats:

Registrene

Foruden ovenstående register indeholder kirkebogen følgende:

- Register over Koloni-Grønlændere, som enten er blevet døbt af vore Brødre, eller dog her i Ny-Herrnhut, og hvem det efter Aftale er blevet overladt at vælge, om de vil holde sig til os eller til de danske Missionærer.
- Register over de i Ny-Herrnhut døbte Børn af vore europæiske Søkende.
- Register over Sørejser til Grønland og retur, og alle Søkende, som er kommet over med disse.
- Register over de i Menigheden optagne Søkende.
- Register over dem, som her er blevet Kandidater til Det hellige Aftensmaaltid.

Register over de i Den evangeliske Brødre menighed døbte grønlandere

Nr.	Døbenavn	Tidl. navn	Stand og familieforhold	Hvornår og hvor døbt?	Af hvem?	Øvrige omstændigheder og hjemgang
1	Samuel	Kajarnak	En mand, 2. 3. 4. 40.106.	1739 30. mar i Nhh	Matthæus Stach	†1741 27. feb i Nhh
2	Anna	Annak	Samuels kone, 1. Enke. 205. 2gs	–	–	†1752 15. okt i Nhh
3	Matthes	Kajarnak	En dreng, Samuels søn 1. Gift med Zipora 108	–	–	Var i Europa †1752 28. sep i Nhh
4	Auuna	Aguna	Et barn, født i apr 1738 Samuels datter 1. Gift 1766 m. Adolph 337. Enke. Gift m. Daniel 503.	–	–	†1796 jun, begr. her

også videre...

- Register over dem, som fra Tid til Anden har forladt den herværende Menighed.
- Register over de Grønlændere, som er døbt af andre Missionærer og senere er kommet her til Ny-Herrnhut.
- Register over de Søkende som i Ny-Herrnhut er blevet forbundne i Det hellige Ægteskab.
- Register over Grønlændere, som med os er blevet delagtiggjort i Jesu Christi Legeme og Blod.
- Register over de til Vands og til Lands indsovede Grønlandske Søkende.
- Register over indsovede Grønlandske Søkende.

Oversættelsen

Af registrene er *Grønlandske indsovede Søkende*, der ligesom de andre er skrevet med gotisk håndskrift og på tysk, nu blevet oversat til dansk af undertegnede.

Nogle forklaringer:

»en mand« (ein Mann) skal forstås som en gift mand, ægtemand.

»Aftm.« = Det hellige Aftensmåltid, nadverbordet. Kirkebogen indeholder en særlig fortegnelse over dem, der havde lov til at deltage.

Af de mange stednavne kan nævnes:

Qilángárssuit (»De mange søpapegøjer«, øerne lidt nord for Buksefjordens munding).

Qeqertat (»Øerne«, fedtstensbrud i Ujaragssuit Påvat, Godthåbsfjorden).

Sundet (Nepisatsundet).

Umának (Øen i Godthåbsfjorden).

Nekrologerne

Det er næppe det rette sted at søge fyldestgørende oplysninger om herrnhut-

ternes tro, men jo flere man læser af de korte nekrologer, des bedre indblik får man i missionens opfattelse af livet og døden, her nogle få eksempler:

1765 15. jun 319 *Christina* (59), en gammel isgrå enke, gik i Sundet ud af tiden p. g. a. tæring og blev begravet på stedet.

Om hendes gang i denne verden er der intet særligt at bemærke.

[Hende kunne de åbenbart ikke lide, men den næste fik et godt ord med på vejen:]

1765 19. jun 320 *Sybilla* (584), gik på Kookøerne hjem til Frelseren p. g. a. sting og hoste.

Et nydeligt og elsket lille barn. Hun blev begravet i Neu-Herrnhut på vor gudsager [menighedens kirkegård].

[En, der fik tilgivelse:]

1764 14. nov 311 *Lea* (91), en enke, døde her i Neuherrnhut.

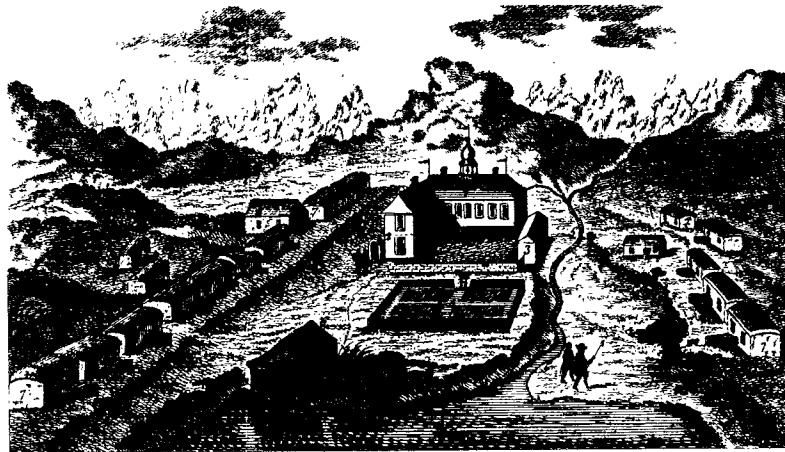
Hun var et medlem af menigheden, der krævede Frelserens tålmodighed og barmhjertighed. Hun voldte sine søskende ret så megen bekymring og svære stunder. Efter en langvarig, udtærende sygdom tog hun dog Frelseren til sit hjerte og gik således syndefuld og salig ud af tiden. Blev begravet her endnu idag.

[Og en, der ikke fik det:]

1849 3. jan 664 *Ketura* (611), en enke, der var udelukket af menigheden. Var født 1813, døde ovennævnte dato ved najarsuit af blodspytning.

Vi håber, at Frelseren er kommet hende til hjælp i hendes sidste nød, og at hun har fundet nåde.

Ny Herrnhut ved Nuuk/
Godthåb omkring 1760.
Grønlandernes huse ligger
i rækker omkring kirken,
og til venstre
i billedet ses et hjørne
af kirkegården.

[Et smukt eftermæle:]

1765 27. feb. 315 *Elisa* (741), gik efter 2 års pilgrimsvandring med et dødeligt legeme igen tilbage til sit hjemlige modersted.

Blev samme dag begravet her på vor gudsager.

[Tobak var også den gang farligt:]

1776 3. okt. 596 *Andreas* (283), gift mand og mangeårig Aftm.broder, hvilket han dog ofte forsømte at deltage i, og det skyldtes hans alt for store forbrug af snustobak, som havde mange dårlige følger og satte ham i yderligere forlegenhed [armod].

Han døde den nævnte dag i stor skam over sin dårlige opførsel her i livet og blev begravet samme dag.

[En gudsvelsignet kvinde:]

1774 28. feb. 541 *Elisabeth* (62), hustru til salig *Peter*, der døde i '54, og sammen med hvem hun allerede dengang var til gavn for hele menigheden og også til medhjælp [kateket] og velsignet brug for Guds herværende værk. Og senere var hun i 20 år en gudsvelsignet arbejderske i enkekoeret.

Hun følte sig som en stakkels synderinde, hovmodede sig aldrig og havde et sart, blødt hjerte, der elskede Jesu blodige martyrium og død, hvorfor hun også var afholdt og respekteret af alle, navnlig kor-kollegerne.

Gik efter en langvarig smertefuld brystsygdom som en lille synderinde til Frelseren i Hans sunde rige og Den evige glæde. Hendes efterladte ben blev d. 1. mar stedt til hvile på gudsageren.

[En af de mange, der omkom under erhvervsudøvelsen:]

1794 28. jan 1057 *Benedictus* (964), født 2. jun 1771, en ugift broder.

6. feb '85 blev han optaget i menigheden og gik derefter en nydelig gang på jorden. Men for et par år siden forfaldt han til alskens dårligdom, så vi måtte forarges over ham. I en udtalelse ved den sidste korfest erklærede han sig dog ganske angerfuld og længtes efter en ny nåde. Han gik også derefter en ordentlig gang og vi stillede store forhåbninger til ham. Bemeldte 28. jan kæntrede han mellem her og Ravneøerne, og en anden broder, som ilede ham til hjælp,

måtte bugserer ham i land på en ø, idet han allerede var ude af kajakken, som var sunket. Broderen efterlod ham der for at ro hjem efter en anden kajak til ham, men da han kom tilbage med den, var han allerede døde, og de nu tilstedeværende hørte ham kun sige: »Min Frelser, min Frelser.« Således døde han.

De førte ham nu på deres kajakker hertil, hvor han blev begravet d. 30. på vor gudsager.

[*Veba*, der begik selvmord:]

1821 21. okt 324 *Veba* eller *Phoebe* (1360), en ugift kvinde, blev d. 17. dec 1791 født her og døbt samme dag. Den 18. nov. 1804 opnåede hun at blive optaget i menigheden og d. 23. nov 1811 nydelsen af Det hl. Aftm.

Hun gik en temmelig stille og efter forholdene fornøjet gang, så man havde gode forhåbninger om at hendes forhold til Frelseren ville trives. Hun blev da også i et par år anvendt som salstjenerinde og korsanger.

I sommer, da skibet lå her, gik hun imidlertid alt for ofte om bord, og da man lagde mærke til denne ulydighed, blev hun kærligt irettesat derfor. Hun rettede sig dog ikke derefter, men kom til at stå i et utilladeligt forhold til styrmanden. Denne hendes ulydighed havde til følge, at hun blev fornægtet af sin familie og også måtte udelukkes fra Det hlg. Aftm. Dette krænkede hendes stolthed så meget, at hun den nævnte dag tidligt om morgenen traf den fortvivlede beslutning at springe i havet og dø.

Men hun sank ikke, og da det blev lyst, fandt man liget svømmende på

vandet. Det blev dagen efter begravet på gudsageren i al stilhed.

[En qivitoq:]

1833 Om sommeren 484 *Heinrich* (1609), en ugift broder, kommunikant. Gik i sommer alene på rensdyrjagt og er forsvundet.

Skal efter grønlændernes mening være gået bort i fjeldene, som man siger.

[En trofast sjæl:]

1829 20. nov. 427 *Magdalene* (671), en ugift Aftm.søster, tilbragte sin barndom og til hun var voksen hos sine forældre og slægtninge, som boede 4 timer herfra i Etidlingoak [Itivdlín-guak] og hvorfra hun ofte om vinteren kom i snefog til forsamlingerne, for her at hente ny fryd og forhåbning for sit hjerte.

Efter at hun i 1781 var nået til første nydelse af Det hl. Aftm. med menigheden, kom hun samme år de europæiske søskende til hjælp i køkkentjeneren, hvilket hun fortsatte med i 48 lange år med en mønstergyldig troskab og redelighed indtil et par måneder før hendes død af udtæring.

Nogle uger før hendes endeligt havde hun det for sin travle ånd meget ømfindtlige uheld at blive blind på begge øjne, og da det ene oven i købet faldt ud, måtte hun gennem meget store lidelser.

Men derigennem kunne hun helt hengive sig til den trofaste Frelser og vende sig fra al godhed til jordiske ting, hvoraf hun havde været afhængig, hvilket også lykkedes Ham til glæde, så at hun med hjertevarme kunne udråbe: »Jeg længes kun efter

at dø og være hos Kristus!« Og med dette ønske gik hun bort, ganske blidt og saligt.

For hendes mangeårige tro og nyttige tjeneste som økonoma blev det i taknemmelig erindring eenstemmigt besluttet, at de europæiske brødre forfærdigede en kiste til hendes lille hvilekammer. Hvorpå hun den 28. blev begravet her på gudsageren.

Den hidtidige navngivning

Herrnhutternes døbenavne er hentet fra Bibelen, men kirkebogsskriverne har, som vi ser, også anført det hidtidige »hødenske« navn.

Foruden det med selve fødslen forbundne arbejde var det også jordemoderen, der stod for navngivningen i eskimosamfundet. Herom skriver *A. Berthelsen* (i *Det grønlandske Selskabs årsskrift 1914* side 54) blandt andet:

»Da den eskimoiske Tro opfatter Navnet som en særlig Sjæl, der fortsætter sit Liv ved Vandring fra det døde Legeme til det nyfødte Barn, er det selvfølgelig en meget vigtig Sag, at Barnet faar det rigtige Navn, en Sag, hvor det paa den ene Side drejer sig om Hensyntagen til den afdødes husvilde Navn, men paa den anden Side ogsaa til Barnets Tarv, idet en vis Del af den afdødes Egenskaber tænkes at ville arves sammen med hans Navn. Heldigvis hjælper Børnene stundom selv med til at træffe det rigtige; *Freuchen* har saaledes fortalt mig om et Barn ved Kap York, 'der lod sig føde med et Modermærke foran paa Brystet paa det Sted, hvor det dræbende Skud nogen

Tid i Forvejen havde truffet *Osakerark*, for derved at tilkendegive, at det ønskede dennes Navn'.

Også fra vor Tids Grønland kender jeg adskillige ældre Kvinder, der af nævnte Grund ikke tør mangle ved nogen Fødsel. Daabsceremonien foretages nu ved, at Navnet nævnet, og enten hældes samtidig en Draabe Vand i Barnets Mund, eller man bider lidt i dets lille Fingers yderste Led, men Ceremonien foretages nu til Dags yderst diskret, idet man ikke er sikker paa, hvorledes den egentlig forholder sig til Kristendommens Krav. Dette Daabsnavn er ikke ensbetydende med de almindelige Øgenavne, som først erhverves i en senere Alder; der skelnes netop bestemt imellem Barnets kirkelige Daabsnavn (*kuisuta*), det grønlandske Opkaldelsesnavn (*inukut atea*) og endelig Øgenavnene (*aterauta*).«

Grønlænderinden *Issek* fik lov selv at bestemme, om hun ville beholde sit navn eller have et nyt. Hun svarede her-til, at hun ville bortkaste sit gamle jeg, helt hengive sig til Frelseren og bede Ham om et nyt hjerte – derfor ville hun også gerne have et nyt navn. Hun genopstod som *Judith*.

Så smukt kunne det gøres.

Hvem døbte Sara Pussimek?

»Den 30. [oktober 1740] var søndag, hvor Hr. *Drachardt* prædichede en kort Prædichen for de hjemmeværende, og derefter gik hand Kl: 11: over til Tyskene, hvor Hand var inviteret at spiise og efter Maaltidet døbte en

Grønlender Pige, som Tyskene hafde tagit til sig nu i Sommer, dette har *Vagel* fortalt mig, at Hr. Drachardt, selv sagde til ham at hand skulle over til Tyskene for at døbe en Pige, men Jeg har hørt da ieg hiemkom af alle Grønlender Børnene at de sagde Hr. Drachardt døbte ingen, men *Hans Tych* [*Johann Bech*] døbte hende og hun blev kaldt Sara.«

– fortæller Godthåbs købmand, *Geelmuyden*, i sin rapport hjemover.

Og købmanden løber ikke bare med sladder, kirkebogen viser, at Sara, en ugift pige, blev døbt denne dag af broder Johann, hvilket var i strid med loven og profeterne. Herrnhutterne havde ikke ret til at døbe, og først den 16. mar 1742 fik broder Matthæus Stach missionskollegiets ordination:

»At vi allernaadigst ville, at denne ordineerede Matthæus Stach maae her efter være de Grönlandske Märiske Brödres ordentlige lærer, og i den *Qualité* forrette Daaben og alle hos dennem forfaldende *Actus Ministeriales &c.*« [Kilde: *A. Tøft*: 'Godthåb 1740–42'].

Inden sin rejse til Tyskland 1740 nåede han dog at døbe 10 personer, heriblandt Samuel Kajarnaks familie.

Indtil 1747 optræder *Friedrich Böbnisch*, Johann Beck og Chr. Drachardt i øvrigt flere gange som døbere i Ny-Herrnhut.

Mangek

De herrnhuttiske missionærer følte sig »tvunget af omstændighederne« til denne tyvstart. Herom skriver *David Cranz* i *Historie von Grönland* (side 507 ff.):

»Fordi man nu blandt katekumenerne [dåbsaspiranterne] sporede ikke alene et kraftigt nådearbejde, men også et længselsfuldt forlangende om dåben – som navnlig ytrede sig ved en betragtning over 2. Mosebog 12. om Påskelammet og dets blods forbilledlige virkning – så kunne man ikke længere udskyde at gøre dem delagtige i dette nådemiddel og bane dem vejen til nydelsen af alle de gennem Jesu blod erhvervede hellige goder.

Alligevel gik man hermed til værks under stor forsigtighed, som med den første, der allerede var blevet undervist i et helt år, nemlig *Mangek*, hvem man betydede, at man endnu ikke fandt sig i stand til at gøre ham delagtig i denne nåde, fordi man hidtil ganske vist havde mærket megen bevægelse hos ham, men endnu intet fast ståsted; hvilket han også nedbøjet erkendte.

Heri gik man måske for vidt, og forlangte af en begynder, hos hvem man dog havde sporet et arbejde af Guds ånd, flere synlige beviser end man kunne forvente af en udøbt. Måske har sorgen og utrøsteligheden over denne afvisning forårsaget, at han efter en tids forløb forlod os, og ganske vist ofte kom tilbage, men aldrig mere rigtig kunne beslutte sig, til han endelig gik fortabt blandt hedningerne.

Men man kan ikke fortænke missionærerne i, at de tog det så nøje med de første personer, de kunne tænke sig at døbe, for de vidste jo, at denne handling ville vække opsigt, og at hedningerne ville være meget op-

mærksomme på den nye kristnes liv og vandel.«

Det store øjeblik

»De tog altså kun Kajarnak og hans nærmeste med til den nærmere dåbsforberedelse, underviste dem daglig i de nødvendige stykker om det kristelige håb, som de let kunne fatte, og skred den 29. mar [1739], der var første påskedag, til denne hellige handling.

Efter at de, foran alle de forsamlede, på missionærenes spørgsmål, enfoldigt gjorde rede for grunden til deres forhåbning, og med hjerte og mund havde lovet at forsage alt hedsensk væsen, altid at blive hos deres lærere og altid at behandle evangeliet værdigt, blev disse fire 'første af den grønlandske nation', under kraftfuld bøn med håndspålæggelse, frigjort for mørkets magter, viet til deres retmæssige Herre og Frelser Jesus Christus, og således gennem dåben i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn indlemmet i den kristne kirke.

Kajarnak fik navnet Samuel, hans kone Anna (tidligere Annak), hans søn Matthäus (tidl. Kajarnak) og hans datter *Aennel* [ifl. kirkebogen Auuna, tidl. Aguna, ca. 1 år gl.].

Under handlingen sporede man en mægtig nåde, ikke alene blandt dåbskandidaterne, som lod rigelige tårer flyde, men også hos tilskuerne, som ønskede at blive delagtige i denne nåde; hvorpå også de – efter en formaning om at overgive deres hjerter til Guds ånd – blev trøstede.«

Sygdomsbehandlingen

Når man læser om de mange dødsårsager, er det naturligt at spørge: Hvilke muligheder havde menigheden for lægebehandling?

Missionærerne havde ingen særlig viden eller uddannelse på dette område, og der var ingen læge i Godthåb før end 1838, da den første faste distriktslægestilling oprettedes. Det første medlem af den herrnhuttiske menighed, der dør på sygehuset i kolonien er *Elisabeth* (nr. 598) den 1. aug 1861.

Fra *Hans Egedes* tid forsvandt efterhånden ethvert spor af angakut og disses sygebehandling, der vel hovedsagelig bestod i åndebesværgelse. Men foruden Egederne (Hans Egede: *Det gamle Grønlands nye Perustration*, 1741), har bl. a. *Dalager* (*Grønlandske Relationer*, 1752), *Gustav Holm* (Konebådsekspeditionen, 1887), *Knud Rasmussen* (*Nye Mennesker*. 1905) og *Mylius-Erichsen* (*Grønland*, 1906) overværet og beskrevet sådanne seancer.

Som forebyggelsesmiddel mod sygdom kan også nævnes amuletter, f. eks. nævner Holm, at en dreng, der led af blodspytning, fik en af de propper, som fangeren sætter i sælens sår for at standse blodudstrømningen, indsyet i sit overtøj foran på brystet.

Knud Balle (*Meddelelser om den grønlandske Kirkesag*, 1908) oplyser, at det brugtes at klippe »Fadervor« ud af en eller anden bog, klippe det i småstykker og komme disse i patientens mad. Det skulle være et universalmediddel mod indvortes gebrækkeligheder.

Alt dette var naturligvis »hexeri og abespik«, som Hans Egede sagde.

– Men det hjælp!

Man har imidlertid ikke udelukkende været henvist til sådanne »mystiske« behandlinger. Herrnhutternes egen historiker, Crantz, anfører således:

»De har ofte næseblod, da de er meget blodrige. De lader da en eller anden sugе sig i nakken, eller binder 4de finger fast ind i hånden i begge hænder, eller tager et stykke is i munden og snuser havvand op i næsen, så hører det op.«

Dette er som bekendt endnu i vore dage anerkendt af læger og zoneterapeuter.

Et andet middel mod næseblod er bladene af qajaassat (post, ledum palustre), som vædes med vand og anbringes i nakken som et afledende middel. Bedst er det tidligt om morgenen at plukke de planter, der står således, at solen først når dem, tygge dem og spytte dem ud i en klud. Således tilberedt kan de også anvendes som omslag ved hovedpine, mod brystsmerter o.l. – »Når de skulle blive raske, så hjælper det hurtigt; men når de skulle dø, så dø de,« sagde man.

Denne plante indeholder garvesyre, bitterstoffer, aromatiske olier og harpiks. Den er derfor god som the mod snue og forkølelse.

»Theen tillaves af en håndfuld blade til en kop kogende vand, og der drikkes en kop heraf varmt 2–3 gange daglig ved febersygdomme. På samme måde anvendes ulvefod (lycopodium selago) og vintergrøn (pyrola grandiflora). Bladene af denne sidste plante spises desuden rå mod

skørbug. Ellers er sællever og mat-tak eskimoernes hovedmidler mod skørbug.«

Samtidig anfører han forskellige urter og en tangart som midler mod denne sygdom, og bladene af forskellige stenbrækarter og fjeldsimmer (dryas integrifolia) samt fakkellyng (cassiope tetragona) anvendes med deriverende virkning f.eks. ved forstuvninger. Og, skriver han:

»De åbne bylder med et korssnit ... og friske sår på hånd eller fod stikker de i urinbaljen for at standse blødningen. De lægger også resten af udbrændt spæk eller noget mos, dryppet med tran, derpå og forbinder såret fast med en læderrem. Men store sår syr de først sammen, og ved ben- eller armbrud brækker de først legemsdelen i led og binder den så sammen med stærkt sålelæder...«

Mod det dræbende »sidesting« har de kun eet middel, nemlig at støde sig med en varm asbeststen der, hvor de føler smerten.

Det anbefales at smøre forbrændinger med kvindemælk; forfrysninger gnides med sne og det pågældende sted prikkes med penneposer, til det igen føles varmt. Bylder behandles således:

Man klistrer et stykke affjeret mågeskind med dunsiden indad eller et stykke renkalveskind, taget fra armhulerne, hvor hårene er kortest, ved hjælp af spyt fast over bylden, indtil den åbner sig (men til børn skal man helst bruge skindet af den lille fuglekongel!).

Imod øjenbetændelse kunne man drysse fint stødt melis i øjnene.

Gieseke (Rejsejournal 1806–13) siger, at snespurveekskremitter fjerner skurv, udslet og fnat (Krätze), medens A. Berthelsen som smørelse ved udslet har set saften af rosenrod (*sedum rhodiola*) og roden af løvetand (*taraxacum* sp.) anvendt.

En af de hyppigste dødsårsager for mænd er druknedøden, og nogle led af »kajak-angst«. Ved denne nervøse lidelse rådede man grønlanderne til at øve sig i at kæntre rundt og i nogle tilfælde en noget større sexuel afholdenhed. Var ulykken sket og patienten druknet, foretoges oplivningsforsøg på den måde, at patienten blev lagt på maven over en stor sten, hvorefter de omkringstående bøjede hans ryg skiftevis frem og tilbage, slog med små kraftige slag på hans lænd og masserede ham over hele kroppen, men særlig under fodsålerne, med mos. Undertiden søgte de at opvarme patienten ved at lægge varme sten op i skridtet på ham.

Vi har således lov til at tro, at der sideløbende med missionærernes helbredelse af sjælene har fundet en sygdomsbekæmpelse sted udført af »kloge« mænd og koner.

For den, der ønsker at vide mere om dette emne, kan det i øvrigt oplyses, at Meldorf har indsamlet og bearbejdet alle de oplysninger om sygdomsforhold, der findes i de grønlandske distriktslægers indberetninger til Det kgl. sundhedskollegium. Disse resultater er offentliggjort i 'Meddelelser om Grønland'.

Nogle dødsårsager

I hver lille nekrolog har man bestræbt sig for at angive dødsårsagen, og det er let at spore forgiftninger og ulykker, hvor dødsfaldene kommer i serier, f. eks.:

Nr. 380 – 381 – 382 – 383 – 384 – 385
(en moder og hendes 5 børn i 1826, af »opkastninger«).

En »giftig« hvalros tyndede gevaldigt ud i Kangeks befolkning 1819 (dyret var nedlagt af *Tobias* (512), der selv overlevede).

En kvalificeret undersøgelse af dødsårsagerne baseret på kirkebogens oplysninger foreligger fra kredslæge *P. Børresen* i Det grønlandske Selskabs Årsskrift 1936. Efter en beskrivelse af epidemierne, går han over til de enkelte sygdomme.

Den alvorligste epidemi siden koppe-epidemien 1733–34 indtraf 1782. Den rasede på hele kysten fra Kap Farvel til Diskobugten. I Godthåb døde så mange, at de længe måtte »ligge ubegravede på marken«. Ifølge kirkebøgerne begyndte epidemien ved Ny Herrnhut i mar 1782 og varede til nov 1783. Den største dødelighed faldt i jun–sep '82, hvor antallet af døde nåede op til en halv snes stykker på en enkelt dag. I alt døde der 246 personer.

Rink kalder sygdommen »pestagtig«, *Meldorf* taler om »typhøs feber«, *Ostermann* »purpurfeber eller friesel«, men *Børresen* skriver:

»At missionærerne har stået overfor en ganske ukendt sygdom, fremgår af, at de ikke har vidst, hvad de skulle

kalde den. I begyndelsen kaldes den »underlivssmerter«, senere »den graserende sygdom« eller blot »sygdommen«. Kun i en enkelt nekrolog i Lichtenfels kirkebog findes en kort beskrivelse af symptomerne: 'Lea (18 år gl.). Hendes sygdom begyndte som hos alle med hovedpine og smerter i de tykke ben, tilsidst blev hudfarven svovlgul.' De ældste grønlandere her ved stedet har hørt fortælle om epidemien af de gamle og har meddelt mig, at grønlanderne kaldte den sungarpatdlangnek, på dansk gulsot, hvad der stemmer overens med den foran anførte beskrivelse.«

Når man taler om sygdomme i Grønland, kommer man ikke uden om tuberkulosen, herom skriver Børresen:

»På overgangen mellem de epidemi-
ske og de ikke-epidemiske sygdomme
står tuberkulosen, som efter de talrige
dødsfald at dømme sikkert må have
haft samme dybe rod i befolkningen
lige fra kolonisationens første tid til
vore dage. Der har utvivlsomt været
en vis relation mellem tuberkulosens
udbredning og befolkningens vel-
stand. Tuberkulosen er taget til under
og efter epidemier og i trangtid, og
omvendt har perioder med rigelig
ernæring, tilstrækkelig beklædning og
brændsel nogenlunde kunnet holde
den stangen.«

De mest almindelige dødsårsager er:

Brystsygdom m. sidesting	14,3 %
Svindstot og blodspytning	10,8 %
Omkommet i kajak	8,3 %
Snue, steckfluss	6,7 %

Flere personer angives at være døde af fnat. Herom skriver Rink:

»Af hudsygdommene er over halvde-
len fnat; Men ved en forsømt pleje og
utrolig ligegyldighed får hudsygdom-
mene undertiden sådan overhånd, at
der, idet flere sygdomsformer blander
sig sammen, fremkaldes en tilstand,
som man i daglig tale kunne fristes til
at kalde spedalskhed, selv om den al-
deles ikke er den derved betegnede
sygdom...«

Og om bylder:

»De forekommer mest hos mændene
og opnår enorme størrelser, så at de
ikke sjældent efterlader ar på 6 tom-
mer i diameter.«

Der forekommer 2 selvmord.

Levealderen

Da hver enkelt persons fødsels- og dødsdag er angivet i kirkebogen, kan den gennemsnitlige levealder indarbejdes i en tabel. Det har Børresen også gjort i (Det grønlandske Selskabs Årskrift, 1935), og det viser sig da, at mændenes var 21,2 og kvindernes 28,6 år.

Den store forskel på mænd og kvin-
ders gennemsnitlige levealder skyldes
først og fremmest de mange kajakulyk-
ker.

Den forbavsende lave gennemsnitsle-
vealder, som holder sig nogenlunde ens
igennem hele tidsrummet, skyldes væ-
sentligt den uforholdsmæssig store dø-
delighed i de allerførste leveår. F. eks.
døde der 448 børn i alderen 0-1 år, me-
dens kun 410 personer opnåede at blive
over 50 år.